

Beste vrienden,

Het tweede nummer van de Kroniek van 2022, onder de verantwoordelijkheid van een bijna geheel nieuw bestuur. Het aantal bestuursleden was geslonken tot vier maar gelukkig zijn twee kandidaat bestuursleden gevonden: Suzie Oppeneer als secretaris en Chris Sipman, als algemeen bestuurslid namens de Technische Werkgroep. Om hen te benoemen is er voorafgaand aan de bestuursvergadering van 28 september een extra ALV ingepland. Onze bibliotheek is nu ingericht in een kast in de Kerkvoogdenkamer. U leest hoe u toegang kunt krijgen tot die bib en andere plannen. En twee grote artikelen: over de Gentse Bavo en over de bijzondere restauratie van de orgelpijpen, met behulp van 190 eiwitten.

Bavoweekende 1 oktober en 2 oktober 2022

Traditiegetrouw vieren wij de "Bavodag" op de eerste zaterdag in oktober. 1 Oktober was de sterfdag van de heilige Bavo, in 654. Toevallig is 1 oktober dit jaar de 1^e zaterdag van de maand.

De Vereniging Vrienden van de Grote of St.-Bavokerk gedenken deze dag dan met een speciaal programma, met veel muziek en gratis toegang tot de kerk.

Het programma is ook dit jaar weer bijzonder, startend met carillonmuziek gespeeld door Rien Donkersloot, vanaf **11.30 uur**.

Om **12.00 uur** opent onze voorzitter, Henk Kaan de dag. En daarna speelt Anton Pauw op het Christian Müller-orgel.

Om **13.00 uur** treedt een kwartet aan: Polyhymnia, dat bestaat uit Annemieke Hereijgers, traverso, Esther van der Ploeg, barokhobo, Anne-Linde Visser, cello en Punto Bawono op theorb. Zij spelen in het Koor muziek van achtereenvolgens Telemann, Roman en J.S. Bach.

Wat betekent Polyhymnia: zij was één van de negen muzen uit de Griekse mythologie en haar naam betekent "rijk aan gezangen".

Om **14.00 uur** kunnen bezoekers weer genieten van het Koperblazers kwartet Nobilium Brass Ensemble. Zij traden al eerder op o.a. bij de presentatie van Het Grote Bavoboek vorig jaar september.

Om **15.00 uur** een koor uit Amsterdam: Amsemble. Dit koor werd opgericht in 2014 en zingt onder leiding van Benjamin Bakker. Op het moment van schrijven van dit artikel, was hun programma nog niet bekend.

Tenslotte, om **16.00 uur** treden op Maarten den Hengst (piano) en Floor Le Coultre (viool). Zij spelen de "grote" sonate van Cesar Franck.

Tussen de concerten door kunnen bezoekers kennismaken met de werking van de slinger van Foucault. Op de site vindt u het volledige programma:

Bavovrienden.nl

Dan de zondag: 2 oktober.

Inmiddels een nieuwe traditie: een bijzonder concert op de zondagavond ná de Bavodag. Een aantal jaren geleden begonnen met een optreden van Camerata

Lees verder op pagina 3.

Nobilium Brass Ensemble

De redactie van Het Grote Bavoboek naar Gent

De redactie van Het Grote Bavoboek, nog nagenietend van de presentatie op 25 september vorig jaar, sprak over de verspreiding van het boek buiten het Haarlemse. Toen kwam Gent in beeld: natuúrlijk, ook onze zuster-Bavokerk in Gent moet een exemplaar krijgen!

W e hebben het Gentse bisdom geschreven, en per omgaande kregen we bericht van de eerste man na de bisschop, Deken van het kapittel Ludo Collin. Hij uitte zijn blijdschap over ons initiatief en nodigde ons hartelijk uit.

Op woensdag 13 april stonden we precies op de afgesproken tijd voor het bisschoppelijk paleis op het Bisdomplein (foto 1). We werden hartelijk verwelkomd door deken Collin zelf, die ons in burger op zijn kantoor ontving. Ons stond een programma te wachten: we zouden rondgeleid worden door het paleis en we zouden een speciale tour maken naar het *Lam Gods*.

Na aanbieding van *Het Grote Bavoboek* (foto 2) werden we naar een zaal gebracht waar een unieke bijbel op ons lag te wachten uit het bezit van de grote abt van de Bavo-abdij Raphael Marcatellis (1437-1508). Deze rijke en bibliotheek liefhebber heeft talloze boeken laten maken, verlicht met de prachtigste miniaturen. Zo ook deze bijbel. Abt Marcatellis is persoonlijk in 1500 naar Haarlem gekomen om een relikwie van Bavo aan

onze kerk te schenken. De relikwie, een deel van de arm, is met de reformatie zoekgeraakt.

Wij hadden verder *Haarlem in Beeld* en *'Haarlem voor Bavo'* als geschenk meegenomen, en ook deze boeken vielen zeer in de smaak. Het laatste zelfs zodanig dat het nu verkocht wordt in de kathedraalwinkel.

De rondleiding door het bisschoppelijk paleis bracht ons in de kanunnikenkamer, een kleine kapel gelijk, met gebrandschilderd glas en zetels voor de heren. Daar was het dat een medewerker van Collin, Olivier, binnenstapte met vijf glazen en een fles prachtige champagne. Zo stonden we rond het middaguur te proosten op deze bijzondere ontmoeting en het verschijnen van ons Grote Bavoboek in Gent. Daarna voerde Olivier, een jonge kunsthistoricus werkzaam bij het bisdom, ons mee langs de paramentkasten waarin we de meest zorgvuldig bewerkte en kostbare misgewaden uit de 17^e en 18^e eeuw zagen. Ook bracht hij ons naar de crypte van de kathedraal waar ons een tour met een AR-bril wachtte, die de nissen in de crypte omtoverde tot werkplaatsen van middeleeuwse steenhouders en timmerlieden. Heel vernuftig en indrukwekkend. Het hoogtepunt was toch het bezoek aan de kapel waar nu, na de restauratie, de triptiek van het *Lam Gods* weer schitterend staat opgesteld in een grote glazen kast. Olivier liet speciaal voor ons de zijluiken

dicht gaan zodat we de achterkant daarvan konden bekijken.

Tenslotte wandelde hij met ons door de kerk waarbij nog allerlei bijzonderheden tevoorschijn kwamen. Onder een altaar werd een kistje vandaan gehaald met een bot dat mogelijk werkelijk van Sint-Bavo is (foto 3). Hoe dit bot in de Gentse kathedraal terecht is gekomen, is te lang om hier te vertellen, maar dat het gaat om een bot van een 7^e-eeuwse man is door koolstofonderzoek onomstotelijk aangetoond. Dit was ons bezoek aan de St.-Bavokathedraal. Wij besloten terug te rijden via Mendonk, twintig kilometer ten noord-oosten van Gent. Daar zou Bavo een kluis gehad hebben en gestorven zijn. In ieder geval is er een 19^e-eeuwse dorpskerk gewijd aan onze patroon, met daarin de steen die hen in zijn kluis tot kussen diende (foto 4).

Als alle afspraken worden gerealiseerd, zullen kannunik Ludo Collin en Olivier ons binnenkort vereren met een tegenbezoek. Daarover zullen we u graag weer informeren. De champagne staat al koud.

Koen Vermeij

Bibliotheek Bavovrienden

Voor wie het nog niet wist: de Vrienden van de Bavo zijn in het bezit van een flinke collectie boeken. Tot voor kort stonden die boeken in een diepe muurnis van de Grafkapel. Die plaats was echter niet ideaal want het was er vochtig (niet best voor de boeken) en te donker en derhalve ongeschikt om de collectie te raadplegen.

In samenwerking met het bestuur en het kerkelijk bureau is er naar een nieuwe plek gezocht. Die is gevonden in de Kerkvoogdenkamer waar een mooie oude grote kast gebruikt kon worden. Met de hulp van hulpkoster Jonas zijn op een paar zaterdagmiddagen de boeken naar deze nieuwe bestemming overgebracht.

De Kerkvoogdenkamer is echter niet altijd toegankelijk. Om eventuele belangstellenden ter wille te zijn is in overleg met het kerkelijk bureau het volgende afgesproken:

- De collectie is op zaterdagen te raadplegen. Hiervoor kan per mail een afspraak worden gemaakt met de bibliothecaris. (Zie voor emailadres onder dit artikel!)
- Alleen rondleiders mogen boeken inzien en/of lenen. Dit wordt dan door de bibliothecaris vastgelegd.

- Eventuele andere belangstellenden of Bavovrienden kunnen ook, na een afspraak met de bibliothecaris, op zaterdagen boeken raadplegen/inzien. Alleen in uitzonderlijke gevallen kunnen boeken aan hen worden uitgeleend, maar bij voorkeur niet.

Catalogus:

Er wordt gewerkt aan de vastlegging van de collectie in een Excel-bestand, d.m.v. trefwoorden zijn de boeken ontsloten. Dit werk is echter nog niet voltooid. T.z.t. zal dit Excel-bestand op de site van de Bavovrienden worden geplaatst, zodat iedereen het kan raadplegen.

Anneke Poutsma, bibliothecaris.
apoutsma@xs4all.nl

Hoeveel eieren gaan er in het Müllerorgel?

Zoals iedereen kan zien, staat het Müllerorgel er weer als nieuw bij. De orgelpijpen, die door uitwerpselen en urine van vluermuizen sterk waren aangetast, zijn door de firma Flentrop uit Zaandam gerestaureerd. De oude tinfole waarmee de pijpen waren bekleed is verwijderd, de pijpen zijn schoongemaakt, waar nodig gerestaureerd en ze zijn nauwkeurig gedocumenteerd. Daarna zijn ze bekleed met een nieuwe laag tinfole en die folie, met een dikte van 0,04 mm, wordt vastgeplakt met eiwit. Voor de 316 behandelde pijpen waren 190 eieren nodig. Dooier en eiwit werden gescheiden met behulp van een handig zeefje; de dooiers verdwenen naar de keuken, de eiwitten naar de pijpenmakerij.

Flentrop

De meeste pijpen zijn onder handen genomen in de werkplaats van de firma

Flentrop. De grote, ruim 10 meter lange en 400 kg zware pijpen van de bastorens aan de linker- en rechterkant van het orgel, en de grote pijpen van het zogenaamde hoofdwerk, in het midden van het orgelfront, zijn op hun plaats gebleven. Zij zijn behandeld vanaf de steiger, die meer dan een half jaar om het orgel heeft gestaan. Over de oude laag bladgoud op het zogeheten labium -het deel aan de voorzijde van de pijp rondom de luchtspleet- is nieuw bladgoud aangebracht. Het labium van een van de pijpen heeft een speciale behandeling gehad, ter herinnering aan de veroorzakers van deze restauratie.

Vluermuizen

Hoewel het orgel eigendom is van de gemeente Haarlem, die ook het onderhoud en de restauratie betaalt, zijn de Vrienden van de Grote of St.-Bavokerk wel betrokken geweest bij dit project.

Het onderzoek naar de verblijfplaats van de vluermuizen, hun bewegingen door de kerk en de mogelijkheden voor een nieuw onderkomen op een afgesloten zolder is door de Vrienden geïnitieerd en bekostigd. Het is uitgevoerd door Bas van Vlijmen, die zich liet bijstaan door het onderzoeksbureau Endemica, gespecialiseerd in vluermuisonderzoek. De technische werk-

groep van de Vrienden heeft de speciale vloermuiskasten op de zolder van het zuidtransept gemaakt. En nu maar afwachten of de vloermuizen hun nieuwe woonplaats accepteren. Het lijkt er wel op.

Steigerfoto's en kleurenonderzoek

De steiger rondom het orgel bood een prachtige gelegenheid om wat meer over het instrument te weten te komen. In de vorige Kroniek schreven wij al dat we de details van de orgelkas op tientallen foto's hebben laten vastleggen. Misschien kunnen we in de toekomst meer te weten komen over hun symbolische betekenis. Ook hebben wij Annemieke Heuft, restaurator en kleuronderzoeker, gevraagd om een onderzoek te doen naar de verschillende kleuren die het orgel in de loop der eeuwen gehad heeft. Op de uitkomsten van dit onderzoek komen wij zeker nog terug.

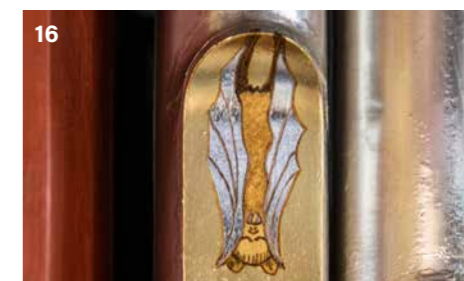
Medio mei is de steiger weggehaald, en op 23 mei vond de oplevering plaats met een bijeenkomst voor een klein gezelschap in de Brouwerskapel, onder aanwezigheid van onder meer vrijwel alle betrokken Flentrop-medewerkers en de toenmalige wethouder van Cultuur Marie-Thérèse Meijjs.

Vriendenavond op 10 juni 2022

Op de Vriendenavond, die op 10 juni werd gehouden, vertelde Bas van Vlijmen over de ecologische betekenis van de dwergvloermuizen die in de kerk wonen, over het onderzoek naar hun woonplek en gedragingen en over de oplossing die is gekozen voor het voorkomen van verdere overlast door de vloermuizen. Flentropmedewerker en organist Dick Koomans gaf daarna een presentatie over de restauratie van de orgelpijpen, gevolgd door een bespeling van het orgel. Uit handen van de voorzitter van de Vrienden kregen Bas van Vlijmen en Dick Koomans een ingelijste foto van één van de orgelpijpen, die een speciale behandeling had ondergaan. Jolande den Braber, die het verguldwerk aan de pijpen heeft gedaan, heeft het idee aangedragen en voor de uitvoering gezorgd; het ontwerp is van Jalien Winter.

Hoe het foliën en vergulden van de pijpen wordt gedaan is in de foto's van Chris Hoefsmit te zien. Met dank aan Jeroen, Marcel, Michiel en Elly van de firma Flentrop, en Jolande den Braber van Atelier Verf&Jo.

Henk Kaan

1. (pagina 5)
De oude tinfoolie wordt verwijderd

2, 3. De pijp wordt volledig ontdaan van oude lijmresten

4. Met micrometers, linealen en calibers wordt de pijp opgemeten en gedocumenteerd

5. De nieuw aan te brengen tinfoolie, met een dikte van 0,04 mm, wordt pasgesneden.

6, 7. Eén van de 190 eieren, gereed om als lijm te dienen.

8, 9. Nadat de pijp is ingesmeerd met eiwit wordt de folie zorgvuldig op de pijp gelegd en met een doekje met zeepsop aangedrukt om eventuele luchtballen en het teveel aan eiwit tussen de folie en de pijp te verwijderen.

10, 11, 12, 13. De grote baspijpen in het orgel ondergaan eenzelfde bewerking

14, 15. Het vergulden van de labia in beeld gebracht. Na het aanbrengen van een speciale lak, die enigszins moet opdrogen totdat hij kleverig is, wordt het bladgoud aangebracht en met een breed, zacht penseel afgewerkt.

16. Een van de pijpen kreeg een speciale afwerking